

A szögedi nemzet

A cím: „A szögedi nemzet, szokatlanul hangzik, de — a mondanivaló legteljesebbre gondolva — nyilván kifejező. Sajátos helyi szóhasználatban a szögedi nemzet jelenti egyfelől a törzsökös szögedi népet (a szögedi nemzet szeret dógozni), másrészt pedig a hozzá való tartozást (én szögedi nemzet vagyok).” Az idézet Bálint Sándornak a szegedi nagytáj népeletről írott, három kötetre tervezett monográfiájának előszavából való. Az első kötet nemrégiben jelent meg a szegedi Móra Ferenc Múzeum évkönyveinek sorában, 1974–75-ös évféljével. A második kötet megjelenése jövőre várható, s a harmadik is túljutott már a szerkesztés folyamatán. (A továbbiakban természetesen csak az első kötetről lesz szó, melyet a múzeumban vásárolhatnak meg az érdeklődők.)

Visszakanyarodván a bevezetőben idézett sorokhoz: éppen az említett kétfajta „nemzet”, a benszülött, s a Szegedhez tartozó (vagy tartozott) figyelmébe ajánlhatjuk leginkább Bálint Sándor könyvét. Azoknak tehát, akik a város népeleti múltjába pillantva, majd haszonnal dolgozhatják fel ekképp szerzett ismereteiket a jelen gazdagításában, s a jövő munkálásában. S azoknak a szakmai érdeklődőknek, kutatóknak is sokat mondhat e könyv, akikre a folytatás vár, Bálint Sándor szavaival: „Most életem őszén mégis a summázásra kellett ráshágnom magamat és a további feladatok elvégzését a jövő nemzedékektől kérnem.” Okkal válthatja ki persze A szögedi nemzet a se nem tudós, se egyebekben nem érdekelt, vagyis az átlagos könyv-olvasó érdeklődését is, hiszen a néprajztudósok évtizedes gyűjtőmunkájának eredménye, e könyv, nemcsak tudományos értékű, hanem olvasmányos is.

Fiala Jakab, aki 1735-ben latin eposzban éneklé meg Szeged keletkezésének történetét; Dugonics András, a népi hagyományok talán első megörökítője; Natty József, aki a magyar nyelv ügyében írt könyve végére szegedi szójegyzéket ragaszt a vízi élet köréből; a Kisfaludy Társaságnál népdal- és műdalgyűjteményével pályázó Tóth János; Csaplár Benedek, a boszorkánypörök első néprajzi értékelője; Kálmány Lajos, kinek Szeged népe címmel kiadott gyűjteményei a vidék népköltését még virágkorában mutatják be — íme, néhányan a XVIII.—XIX. századi elődök közül. A kötet első fejezete, mely a szegedi néprajzi érdeklődés és kutatás múltját idézi meg, a századforduló táján és után élt kutatók (többek között Tömörkény, Hermann Ottó, Cs. Sebestyén Károly) munkásságának összefoglalása, a tárgyi és szellemi néprajz műhelyeinek bemutatására szentel több helyet — okkal.

De épp a történetnek tekinthető előzmények összefogottabb, vázlatosabb feltárása hívja fel rá — ezúttal is — a figyelmet: közledek a „nagyvíz” századik évfordulója, ez alkalom lehetne, hogy

a város kiadhassa víz előtti történetének emlékeit. A jelesebbeket, a könyvritkaságnak számítókat, a hozzáférhetetleneket: Fiala Jakab eposzát, Dugonics András, Csaplár Benedek, Vedres István műveinek néprajzi fejezeteit stb.

A város népeletrének írásos emlékeit Bálint Sándor könyvében mindig kiegészítik a paraszti példabeszédek, szólásokból, legendákból, a nyelvészeti vizsgálódásokból kikövetkeztethető gondolatok. Példa lehet erre az 1522. évi tizedlajstrom listája, melynek 28 utcanévéről a néprajzkutató szinte az egész akkori Szegedet elibenk rajzolja, családneveiből pedig társadalmi keresztmetszetet következtet ki — mert ezerféle ismeret dolgoz még fel, észrevétlenül: s ha következtetései valószínűségét mással nem, hát tiszta logikával támasztja alá. („A tizedjegyzékben a Varga utca kétszer is előfordul. Ez nyilván csak úgy volt lehetséges, hogy Alsó- és Felsővároson is külön utcájuk volt a vargáknak, tímároknak.”)

A dézsmajegyzékből, a török hódoltság adózási irataiból, az alsóvárosi plébánia anyagkönyvéből, a kuruc háborúk dokumentumaiból rajzolódik ki előttünk Szeged XVI.—XVIII. századi arculata, a továbbiakban pedig már gazdag forrás- és emléktanyag, s „az eleven népeletrét” is hozzásegíti Bálint Sándort a település és társadalmi elemzéséhez.

Felsőváros és a Palánk, Alsóváros, Rókus, Móraváros és Újszeged történelmi kialakulásának, a város gazdasági életében elfog-

lalt helyének, lakói eredetének, népeleti jellemzőinek, építészeti és tárgyi emlékeinek feltárása, szokások és életmódi sajátosságok — s még folytatható lenne a sor — sűrűsödik abba a fejezetbe, amely A szögedi nemzet mai polgáranak talán a legizgalmasabb lehet. Mennyi mindent tudhatnánk lakóhelyünkről — s ez máig ható összefüggések megértésére vezetne! —, ha a kötelező tananyag mellett néhány iskolai órán belelapozhattunk volna a város múltjába.

S aztán tágul a kör. Mármint az a határ, amelyet történelem és gazdálkodás, kultúra és politika hatására kell egyre nagyobb sugárral húzni a város köré. A szegedi nagytáj — nevezi néven a vidéket Bálint Sándor, s a tájba tartozó helységek (Algyótól Zsombóig) minden fellelhető sajátosságát összegyűjti, amely bizonyíthatja a Szegedtől való származás, vagy épp a máig szoros kapcsolat tényét.

A szegedi nagytáj települései közötti hasonlatosságok, a házépítés, otthonteremtés folyamata és hagyományai vezetnek át „az emberi megélhetés három archaikus ágának”, a vízi életnek és gyűjtögetésnek, a pásztorokodásnak és jászágartásnak, valamint a mezőgazdaság sajátosságainak szegedi, Szeged környéki összefoglalásához. A szögedi nemzet e második felében Bálint Sándornak alkalmá nyílik arra, hogy a tárgyi környezethez, a jelenségekhez kapcsolva mondja el sok évtizedes gyűjtőmunkájának népművészeti megjegyzéseit, a hiedelem- és babonavilágból megmaradt emlékeket, sőt, gyakran gyermekkori környezete személyes emlékeinek bizonyító erejére is utalhat.

PÁLFY KATALIN

Kutyasztori

Egyszer csak megéreztem, hogy követ. Nesztelenül, sarkon lépeget, attól tartok, a sarkamba lép. Mit kezdjek vele? Megpróbálok nem figyelni rá, hátha elmarad. Szándékosan felé sem nézek, mégis érzem, figyel. Sehogy sem lehet túljárni az eszén. Ha a sarkon hirtelen befordulok, kicsit vár — már-már reménykedem, most végre megszabadulok tőle —, aztán újra ott érzem a szuszogását a hátam mögött.

Vajon mit akar tőlem? Biztosan éhes. Talán fázik is. Pedig hiába jön utánam, nincs nálam még egy száraz kifli sem. Megállok, ő is megtorpan. Fejét sem emeli fel, csak konokul vár. Mintha vizsgáztatna, mintha kitartóan fűrkészne: mit fogok tenni? Kezdek tőle félni. A bundáján két csúnya seb, jaj, hozzám ne érjen. Most már nagyon idegesít. Két utcát is magunk mögött hagytunk, semmi változás.

Volta képpen nem is bánám, ha az enyém lenne. Reggelente ez este kivinném, sétáltatnám, ő hűségesen, mindig

a nyomomban lenne. De pont ez? Akárhogy is nézem, csak korcs lehet, egészen jelentéktelen kutya, Egy óriási német juhász, az egészen más. Azt után mindenki megfordul. Vagy egy komoly boxer. De jó ég, mennyit ehét egy olyan kutya! S azt mondják, nem is akármit.

Már látom a házunkat, hál'istennek, mindjárt hazaérek. A kutya persze egy pillanatra sem tágit. A bejárati kaput hirtelen nyitom, s gyorsan becsapom magam mögött. Ó tanácstalanul toporog odakint, csak az üveg választ el tőle. Vár. Fent, a szemetesvödörben, ott van a tegnapi csirke maradéka, lehozhatnám neki...

A lift nem működött, és én nem vittem le a csontokat. A gyereknek nem mertem elmesélni a történetet. A csontokat titokban gyűjtöttem egy papirtasakban. A kutyának azóta nyomát sem láttam. De azon az utcán mindig lassabban megyek végig. Hátha ott lesz, s ismét a nyomomba szegődik.

L. Zs.

És Ön hogy alszik?

A mikor nyugovóra tér a ház apraja-nagyja, amikor kihuny a lámpa fénye és elnémul a rádió — ki ne érzett volna már ilyet? — a fülzúgató csöndben csatasorba állnak a gondok és frontális támadást indítanak az ember ellen. Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát? De hisz a törekvés, a becsületesség szándék nem mindig elég a könnyű álmhoz. Sőt, olykor épp ezek a tulajdonságok csempésznek köpárnát az ember feje alá.

Az egyik hivatalban volt dolgom nemrégiben. Benyitottam az ajtón: két középkorú hölgy kókadózott asztala mellett. Szemük mélyen ülő, karikás, hajukat valaha fodrász keze járhatta, de annak tán egy hónapja is elmúlt: jelzik a sötétből világosba tartó árnyalatok. Amíg főnökükre várahoztam, megitták aznap második kávéjukat, kezükben mindig parázslott a cigaretta és panaszkodtak. Hogy már megint le se hunyták éjszaka a szemüket. Az egyik ekkor, a másik akkor oltotta el a villanyt. És aztán csak jöttek, jöttek a római jog tételei, előzőlötték az agyát, az egész szobát — meséli az egyik —, már-már belefűlladt az egészbe, amikor fölriadt: azt álmódta, kirúgták. Amíg erről folyt a diskurzus, kicsöpögött egy újabb főzet kávé.

Az iratok érintés nélkül heverték az asztal sarkán akkor is, amikor másfél óra múlva elköszöntem.

Értekezlet: „X elvtárs tanfolyamon van. Y szakmai továbbképzésen. T az egyetemen vizgázik éppen, Z Marxista egyetemre jár. Hogy én? En is járok, persze, időnként. De valakinek dolgoznia is kell, és az értekezletre is el kell jönnie. Hogy bíróm-e? Érzem, hogy egyre kevésbe, mert összezsápnak a fejem fölött a hullámok. Itt a vizsgaidőszak. En éjszaka 1–2 órát alszom, előtte nem rágódom semmin, tanulok.”

„Nem én lehetek az egyedüli, akinek emiatt álmatlan éjszakái vannak” — panaszkodik az egyik kereskedelmi vállalat csoportvezetője. S ahogy hőmpolyogteti panaszaradatát, elképzelem, amint éjszaka az egész dübörgő zuhagtaggá szilajodik... „Képzelmé, jelentkezik nálam szeptemberben egy nő munkára. Megszakította a gyes-t. Mondja nekem, van két gyereke, de segít a nagymama, ellátja őket, ha szükséges. Félvettem, 2100-ért, kellett egy adminisztrátor, aki folyamatosan dolgozik. Hát idáig 20 napig volt benn! Állandóan táppénzen van. Rosszabb, mintha gyes-en otthon marad. Akkor legalább tudjuk, rá nem számíthatunk. És képzelmé el azt a légtöret, ahol egy 2000 forintot kereső adminisztrátor duplamunkát végez miatta. És szegénynek igazsága van, de csak ennyit tudok mondani neki, más nem. Az én hátam mögött is ott állnak a főnökeim, és megkövetelik, hogy a csoport elvégezze rendben a munkáját. De hát mit tehettem okosabban! Mondtam volna, hogy két gyerekkel nem veszem föl? En is szülő vagyok. De csoportvezető is! Eh, ördögi kör...”

Flatal tanítónő. hivatása megszűnt, egy gyermek édesanyja. Alig várja este, hogy végre nyugovóra térjen. Úgy érzi, zsidbad az agya, az ujjai végén kiszáll belőle minden erő. Mégis, mikor lefekszik, azon medítal, hogy lehetne beosztani jobban a 24 órát. „Legrosszabb álmaimban tanfelügyelő ül benn az órán, és én az óraterv alapján próbálom tanítani mindent, másodpernyi pontossággal, de egy istennek se megy. A falon függ egy óriási

óra, villámsebessé fűtő másodpercmutatóval. Mindig leesik azonban valami, mindig figyelmeztetni kell valamelyik gyereket, és egyszer csak vége a 45 percrek. Az anyagnak meg a feléig se jutottam el... Ilyenkor vízes lesz a párnám. És tudja, nem is olyan irreális álmom ez. A felduzzasztott témák — és a tanszerv is — gazdag szemléltetőanyagot kívánnak, amíg ezekkel bajlódunk, igyekszünk színésé, játékosá tenni a tanítást, fegyelmeznünk is kell. Azt hiszem, túl sokat markolunk egyszerre. A pedagógus is elfárad. Gondolja csak, ha delután tanítok, vásárlás után 6 óra, mire hazaérek, vacsora, fürdetés... Ilyenkor tétév se nézek, leülök óratervet írni, szemléltetőeszközöket készíteni, mert azt nem kapunk. Róbert Gidát, malackákat rajzolok, díszeket a falújságra... Mikor lefekszem, akkor gondolkozom azon, a hólnapi órán hogyan lehetne mindent megtanítani a gyerekekkel, amit szeretnék...”

„Ön hogy alszik, professzor úr?” — kérdeztem az egyik intézetvezető orvostól. „Nekem nappal oktatnom, kutatnom, a klinikát igazgatnom kell — ez mind hagyján. De másnap operálnom is kell. Beveszek este egy Eunoctint, és alszom 7–8 órát.”

A pihenés azt illeti meg, aki a munkában kifáradt. Akár gyógyszerrel is, de a természetellen, energiateljes éjszakai töprengés ellen harcolni kell. A modern orvostudomány azonban éppoly fontosnak tartja a megelőzést, mint a tüneti kezelést, a gyógyítást. Társadalmi méretű, okos beosztással el kellene érni, hogy a becsületesség szándék, a törekvés aludjék csak mindig puha tollpárnák között. A kő derékajlat meg hagyjuk meg azoknak, akik rászolgáltak.

CHIKÁN ÁGNES

